ДИСЛЕКСИЈА И РАД СА ДЕЦОМ СА ДИСЛЕКСИЈОМ

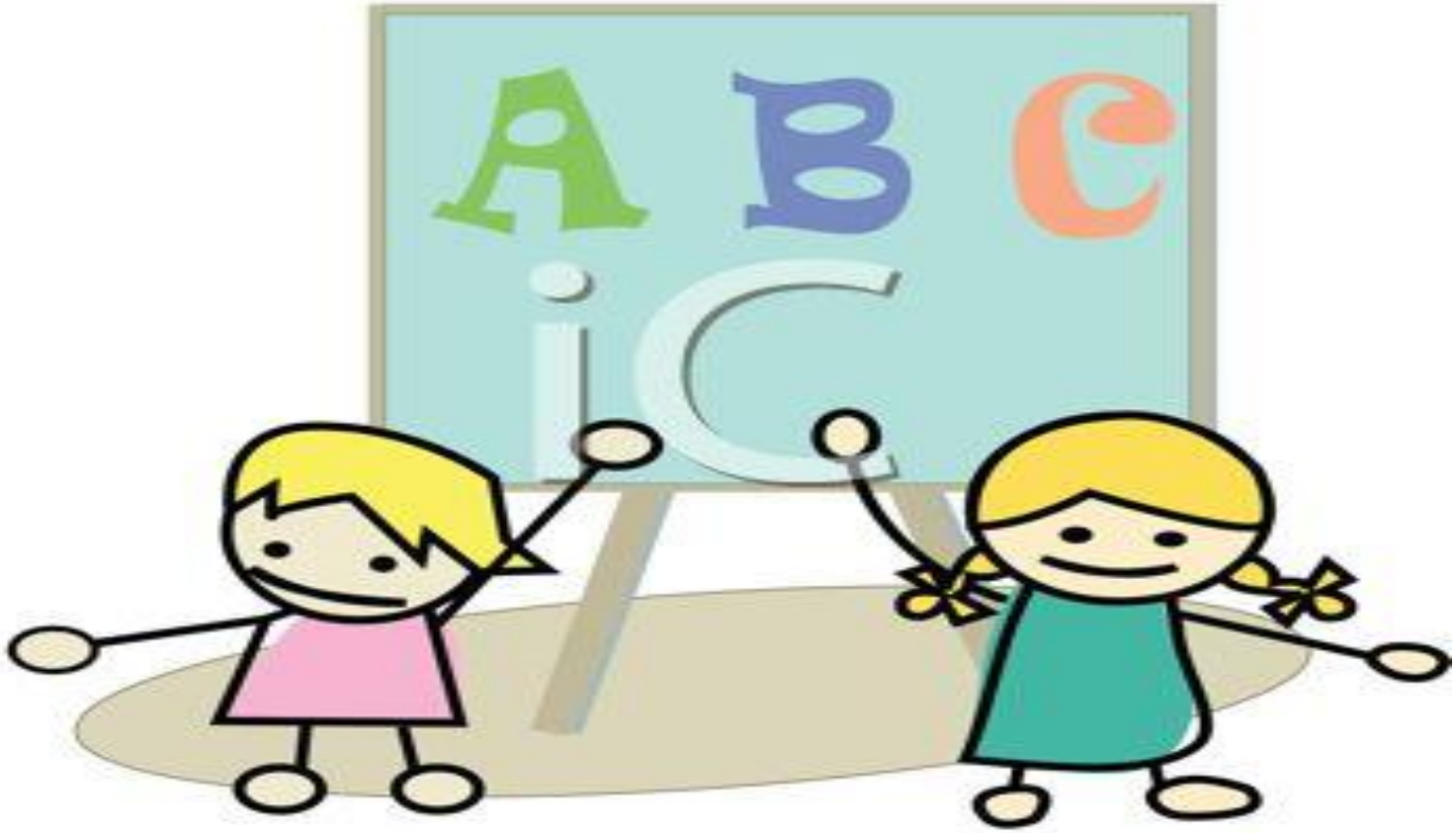

Радица Благојевић-Радовановић – психолог школе

- **То је један непрецизан назив за опис сложеног и контраверзног поремећаја учења, који се најчешће односи на читање.**

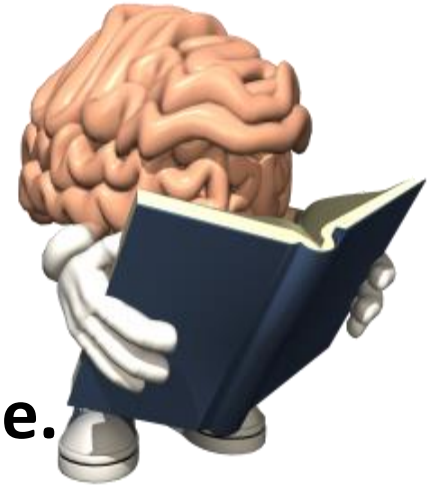

- **У ужем смислу под дислексијом се подразумева тешкоћа у тачности,**
- **брзини читања и разумевању прочитаног.**

- **Гласно читање карактерише изостављање слова, изокретање слова и речи, замена сличних слова, непоштовање знакова интерпункције, неразумевање прочитаног, те немогућност препричавања.**

- **Поремећај се јавља упркос просечној (често надпросечној) интелигенцији, добром виду и слуху, адекватној обуци и стимулативној средини.**
- **Дислексија може да варира од благог поремећаја- *развојна дислексија,* која се одражава у поремећеном разумевању прочитаног, до *потпуне немогућности читања.***
- **Уз извесну интервенцију већина ученика се доста добро прилагоди поремећају, науче да компензују своје тешкоће и да воде продуктивне и успешне животе, попут: Анштајна, Леонарда да Винчија, Тома Круза, Исака Њутна, Томаса Едисона, Александра Бела, Фарадеја...**

- **Не треба дислексију мешати са:**

  Поремећајем читања који су везани за когнитивни дефицит који је узрокован урођеним, срединским или патолошким проблемима (интелектуални дефицит, депривација, болест, проблеми са видом, слухом).

- **Има и таквих мишљења који дислексију не сматрају поремећајем, већ последицом:**

- **дара запажања,**
- **јединственог стила учења,**
- **заснованом на другачијој структури мозга.**

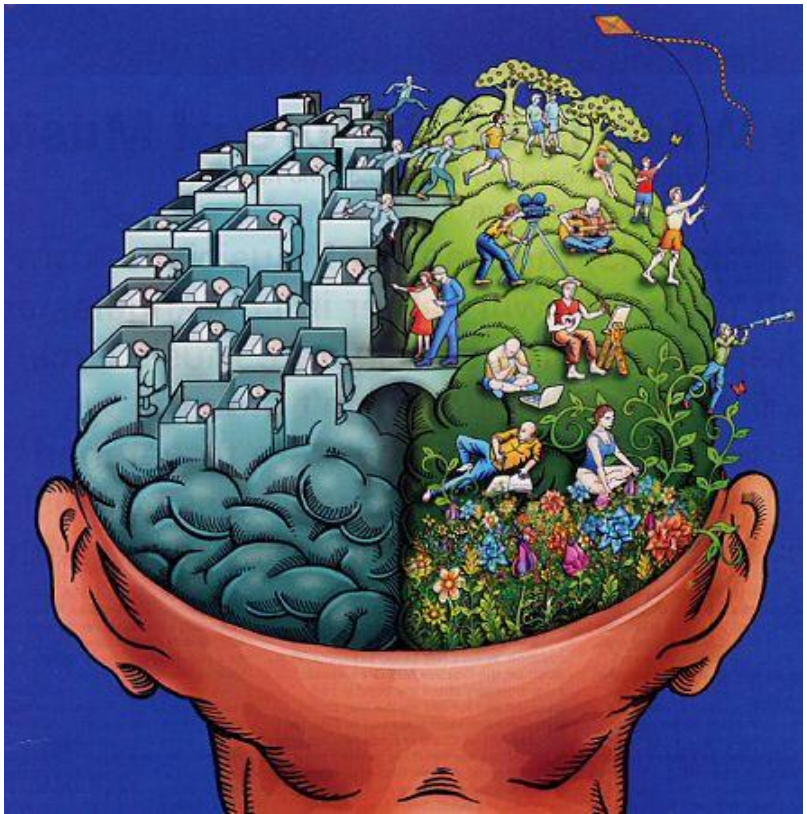

- Већина стручњака сматра да је главни узрок дислексије замена ф-ја леве и десне мождане половине.
- Код дислектичара због кашњења развоја леве половине, језичке ф-је преузима десна.
- Како десна половина примарно врши ф-ју синтезе визуелног и аудитивног типа, појављују се тешкоће при анализи речи, а то објашњава због чега они мисле на невербалан или визуелан начин.
- Најтеже уче аудитивним путем
- Осигурати учење помоћу свих чула и пронаћи начин који најбоље одговара сваком детету.
- Учење читања и писања глобалном методом –која полази од целих речи

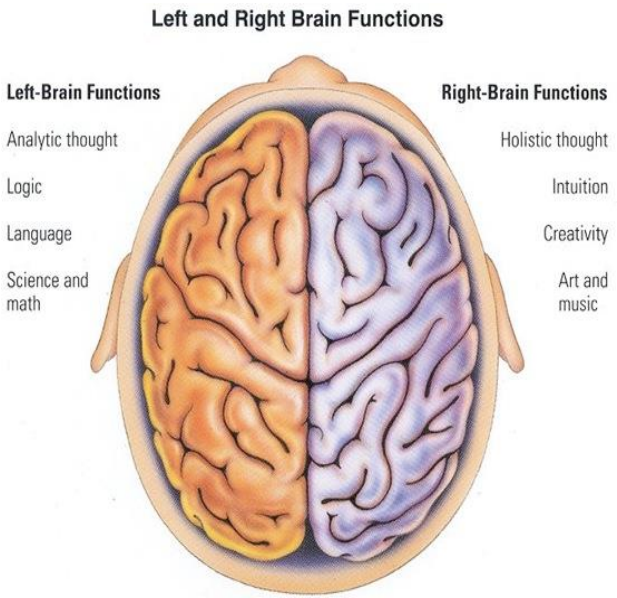

СУШТИНА ПРОБЛЕМА ПОРЕМЕЋАЈА ЧИТАЊА

Да бис мо разумели шта се догађа некоме ко има дислексију, потребно је разумети шта се догађа приликом читања и писања:

- **То су <u>најсложеније ф-је које мозак обавља.</u>**
- **Мозак најпре региструје писани знак,**

-дешифрује га као слово,

-затим повезује знакове у речи,

-онда потражи ту реч у нашем менталном речнику у нашој меморији - да би препознао њено значење.

- **Затим мора да повеже те речи у контексу целе реченице како би она имала смисла.**

- **Тако се писани симболи претварају у звукове речи, а затим се речи комбинују у говор.**

Дислектичар има 2 проблема у том процесу:

1. Он не види јасну слику слова на папиру, већ деформисану.
2. Он не изговара речи у себи, не претвара их у звук, он не чује своје мисли, он их види као слику.

- Те слике су тродимензионалне и у њима учествују сва чула.
- Дислектичари скоро да не воде унутрашњи минолог, они стварају слику за сваку реч.

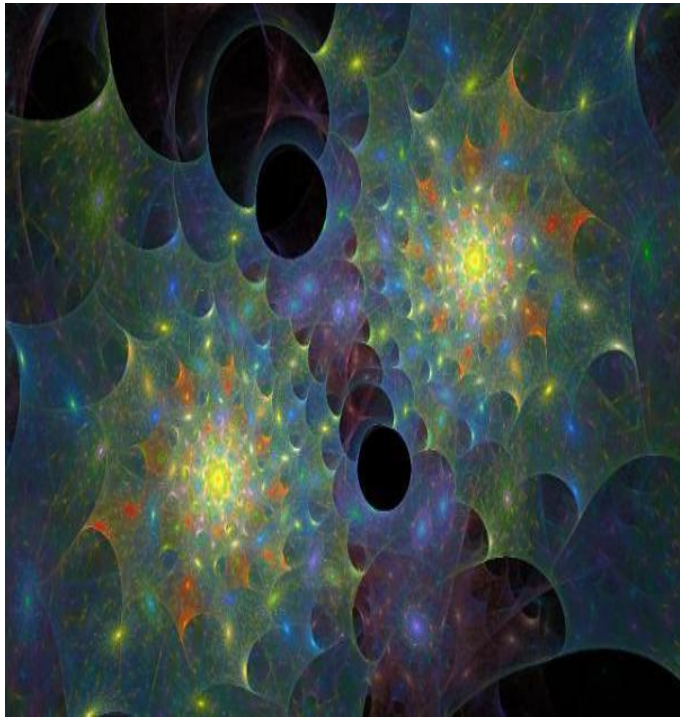

- **Мишљење у сликама је 400-2000 пута брже од вербалног мишљења.**
- **То је извор предности али и мука истовремено.**

- **Речи који описују стварне предмете или радње лако се могу представити у сликама.**
- **Али заменице, придеви, прилози, везници, или непознате речи не могу да се замисле као слике.**

- **Док дислектичар чита одвија се развојни процес стварања слике, који се зауставља кад се наиђе на реч која се не може сликом представити.**

- **То су речи окидачи дислексије.Тад се зауставља процес развоја слике (празни се слика). Реченица постаје неповезана и то ствара збуњеност**

- **Када збуњеност пређе одређени праг перцепције, слова постају искривљена и читање постаје веома тешко.**

- Тако долази до дезорјентације, може да ствара мучнину и вртоглавице.
- Док трепне оком дислектичар разгледа реч у најмање 40 различитих конфигурација.
- Њихов мозак ће радити 2000 брже него код осталих, али он ће изгледати као спор читач и биће веома неуспешан у свету речи.
- У свету ствари и слика биће много супериорнији од осталих.
- Веома су оштроумни, интуитивни и имају бујну машту.
- Надпросечна су радознала.

ПОСЛЕДИЦЕ ДИСЛЕКСИЈЕ

-У Србији постижу знатно нижи образовни успех у односу на своје интеклек.способости,

-Неприлагођеност школског градива,

-Непостојање аудио-форме уџбеника,

-Непостојање прописаних права такве деце у школовању,

-Неупућеност наставника ,

-Стални порази и неуспеси доводе до гибитка мотивације.

Уколико су инелигентнија утолико је њихова патња већа.

УОБИЧАЈНИ ПОДТИПОВИ ДИСЛЕКСИЈЕ:

- ***1.Дубока дислексија***

Укључује семантичке погрешке

- ***2.Површинска дислексија***

Тешкоће код гласног изговарања приликом читања

- ***3.Алексија***

Споро читање слово по слово.

- ***4.Дислексија услед занемаривања***

Немогућност да се препозна почетни део низа слова

- ***5.Дислексија везана са пореме[illegible] памћења***

ВЕРОВАТНИ УЗРОЦИ

- *Наслеђе*, поремећај читања обично се јавља унутар породице, тако да вероватно постоји генетска компонента
- *Дефицит слушне обраде* - примећена је слаба усмереност на нове слушне садржаје, продубљено задржавање и лоше пребацивање пажње.
- *Дисфункција видног систем* - тј. обраде у десном задњем режњу мозга
- *Везе унутар мозга* – споре или неправилне везе између два језичка центра у мозгу.
- *Тешкоће са фонолошком свешћу* – немогућност брзог приступа појединачним звуковима у речима.
- *Скоптична осетљивост* – њима је тешко да виде мала црна слова утиснута на белом папиру (слова им трепере или измичу).
- *Поремећај у раду унутрашњег ува* – дисфункција вестибулних церебралних путева

- ***Абнормална нервна активност*** **– ПЕТ снимак показује да мозак дислектичара мање троши енергију**

УЧЕСТАЛОСТ

- **Код 20% деце узраста 4-12 година постоји слаба фонетска освешћеност,**
- **Око 30% популације ученика могла би бити дислектично,**

- **Предшколци и ученици 1 разреда, који су по читању у доњих 20% у свом разреду, до 5 ће разреда, ако са са њима не ради читаће на нивоу који за 2,5 године заостаје за нормама.**
- **Око 26% ученика 8 разреда и 23% ученика 4 разреда средње школе чита испод базичног нивоа, што значи да у средњој школи нема нарочитог напретка у читању.**

УПУТСТВА ЗА РАНО ОТКРИВАЊЕ ДИСЛЕКСИЈЕ

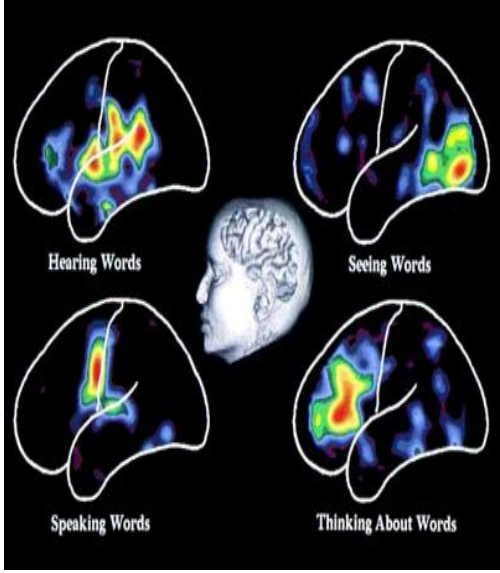

ЗА ДЕЦУ ОД 3-4 ГОДИНЕ

- **У овом добу знакови дислексије могу укључивати тешкоће у разликовању слова и других симбола и препознавање властитог имена.**

ДЕЦА НА УЗРАСТУ ВРТИЋА

- **Уовом узрасту знакови дислексије могу укључивати тешкоће у разликовању звукова који чине речи и сиромашан речник.**
- **Потешкоће у облачењу – дугмад и пертле**

ПРВИ И ДРУГИ РАЗРЕД

У овом узрасту знакови дислексије могу бити притужбе да је другима читање лакше, избегавање читања и тешкоће у гласном изговарању речи и безвољност да се то чини.

ТРЕЋИ РАЗРЕД

- **Уовом узрасту знакови дислексије укључују насумично погађање речи, неразумевање значења и избегавање читања.**
- **Успорен напредак у читању – неодлучност - посебно приликом гласног читања могу да изгубе место где су стали, прочитају исту линију два пута или прескоче целу линију**
- **Потешкоће у памћењу селективних информација: трл.бројеви, таблица множења, азбуке, дани у недељи, месеци у години**

- Конфузија са сличним словима- л-љ,п-б,ч-ћ
- Конфузија са сличним речима или немогућност препознавања познатих речи
- Коришћење великих слова без разлике, посебно слова Б
- Проблем са дужим речима-нису у могућности да их разложе у слогове
- Слаба способност разумевања
- Замена слова – пр. Б-П

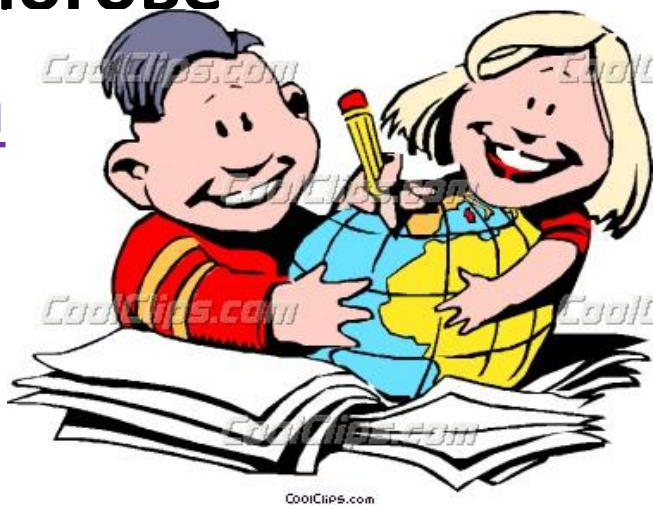

- Немогућност препознавања знакова интерпункције прили ком читања и писања

- Знатне разлике у способности вербалног и писменог изражавања

- Слабе слушне спосообности – нису у стању да праве разлике између сличних звукова

- Неуредан рад – много прецртавања са поновљеним покушајима неправилно написаних речи
- Рад је лоше урађен – нема држања линије или маргине
- Различито писање исте речи у истом реду
- Потребна им је велика концентрација, тако да се често превише заморе
- Изгледа да су у могућности да једног дана ураде задатак, али не и следећег

- Неуредан рукопис са лоше обликованим словима.
- Потешкоће са бројевним низовима, постављањем вредности и радом са десне у лево у аритметици.
- Пермутација у писаним бројевима
- Неуредни и незавршени цртежи и дијаграми

- Потешкоће у праћењу инструкција – нарочито ако их у исто време има више од једне.
- Конфузије у вези лево – десно.
- Потешкоће са опажањем, редоследом, оријентацијом и налажењем.

Velika slova - vježbanje

Novi Zagreb je na južnoj strani rijeke save. Tu su mnoga naselja: Ziget, Sopot, Zaprude, dugave. Mi živimo u Vlaškoj ulici. Idemo u Osnovnu školu Otok. U našem razredu imamo dva Ivanka, dva Gorana i dva Ivana. Ivana Žuljevića zovemo ~~zovemo~~ ga a ~~Goranu Ivanu~~ Goranu zvanček. Ivanka Spaljarića zovemo Spalja, a ponekad ga učiteljica zove i Zvanček pa se

Ivanu i dr.

НЕКЕ ОД СТРАГЕГИЈА У РАДУ:

- **Сва деца са потешкоћама у учењу могу да науче да користе неке трикове који би помогли њиховом стању и проблемима који их изазивају**

Конфузије везане за лево и десно

- **Коришћење сата, наруквице или прстена – увек носите на исту страну!**
- **Деца могу направити сами наруквицу од конца у боји или дебљег памука.**

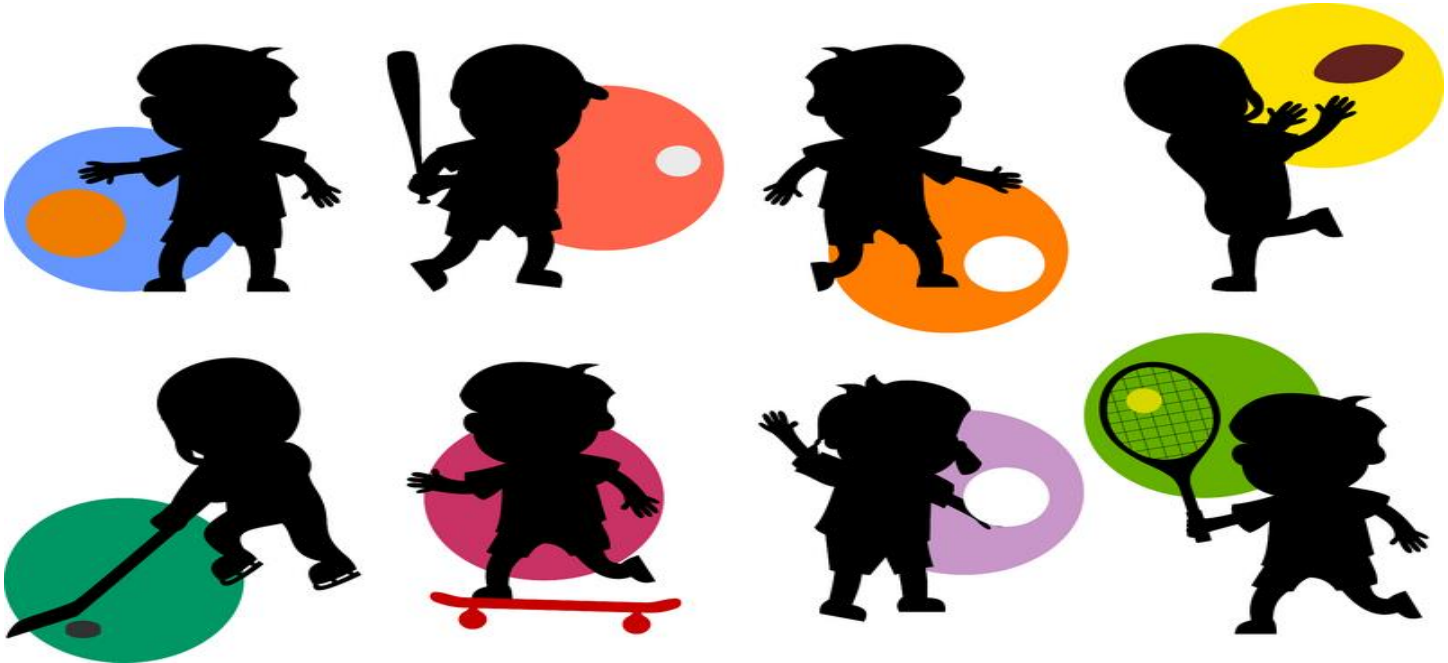

ПИСАЊЕ

- **Повуците маргину на страни** **тако да дете зна где треба да почне сваку линију.**
- **Употребљавајте свеске са линијама уместо са квадратићима, који визуелно делују више збуњујуће.**
- **Ако је писмени рад важан, замолите неког другог да га провери.**

ПАМЋЕЊЕ

- Користите мнемонике
- Памтите бројеве у целини, или у деловима, никако као низ бројева – 58349
- Да би запамтили важне датуме, бројеве, активности и слично, рутински користите календар са простором за забелешке или дневник
- Игре и вежбе за побољшање меморије

МАТЕМАТИКА

- **Уколико је могуће за рачунање користите папир који има довољно велике коцкице да би се у њих уписао један број.**
- **Користите дигитрон.**
- **Научите дете да користи новац. Када купује да плаћа крупним новчаницама да би избегао потребу да броји ситан новац.**

РАЧУНАРИ СУ ВЕЛИКА ПОМОЋ

Постоји низ компјутерских производа и погодности који служе као помоћ дислектичним појединцима:

- **ПРОГРАМИ У БОЈИ – понекад само промена боје програма може бити од помоћи неким појединцима. То се може постићи у ,,Windows" – у преко ,,Display" иконе у оквиру ,,Control Panel"- а. Алтернативно, програмски пакет , као што је ,,ReadAble" могао би овај задатак учинити лакшим.**
- **КОНТРОЛА ПРАВОПИСА – основна контрола у тексту који је уграђен у већини програма за обраду текста је благодет з авећину корисника, али за оне који пате од дислексије има додатан занчај. ,,Црвена таласаста линија у Word procesoru може бити прави спасилац.**

- **ЧИТАЧ ЕКРАНА – за озбиљне дислектичне појединце, читач екрана, као што је ,,Reader” може бити непроцењив у помоћи код идентификације грешака.**
- **Овај произвог гласно чита текст са екрана рачунара.**

- **РАСПОЗНАВАЊЕ ГЛАСА - је задњих неколико година доживело изузетан развој, омогућивши многим корисницима да користе ову опцију.**
- **Програми, као што је: ,,Dragon Naturally Speaking” конвертују изговорену реч у текст у оквиру главних канцеларијских програма као што је Word procesor.**

- **Обрада текста са претпоставком о уносу**
- **Погађање речио коју покушавате да напишете (и гласно је изговорите) за многе би могло да буд еод велике помоћи. Постоји низ програма који, на основу знакова које сте већ унели, могу да претпоставешта покушавате да укуцате. То су Програми као што су ,,ProtoType" и ,,Penfriend" су одлични за ову сврху.**
- **Анализатор (Scanner) - Читач (Reader)**
- **Онима који нису у стању да читају писма или књиге Анализатор –Читач би могао да помогне. Може да се користи софтерски програм ,, Cicero or Kurzweil" или посебно дизајнирани програм за ову сврху ,,CleaReader"**

- **Мулти-Функционални програми**

  Данас има доста програма који комбинују многе од функција које су претходно поменуте: читају, врше анализу, нуде обраду текста са претпостављени уносом и врше анализу текста и граматике. То су програми: ,,HELP's Read and Write" или ,,ClaroRead".

- **Планирање**

  Планирање активности, као што су пројекти и есеји могу бити знатно потпомогнути програмима, као што су: ,,MindManager" или ,,MindGenius".

- **Реците то сликом**

  ..Слика, дијаграм замењује хиљаду речи", које нам кажу. Тако да, посебно за децу ,,Clicker 5" – програм не само да чини писање прихватљивим већ пружа и више задовољства да се у њему ради.

- **Наставници имају знање, вештине, посвећеност и могућност да пруже разумевање, емпатију и подршку својим ученицима са специфичним тешкоћама у учењу, читању и писању и да им омогуће учење.**

Обавеза наставника је да нађу начине како да се превладају тешкоће!

Приступ и начин рада са дислек-тичним дететом:

- Приступ је индивидуала јер су **проблеми дислексије заступљени код сваке особе на различит начин и у различитом интензитету**, па се начин рада са учеником одмерава се само у односу на тог ученика.
- **Одговорност је наставника да свесно мења стилове/начине учења, методе и технике рада, начин комуникације и оцењивања у потрази за најефикаснијим решењима која ученику могу помоћи у превазилажењу или ублажавању специфичних тешкоћа у учењу.**

ПРЕПОРУКЕ

- Најавити на почетку часа оно што ne се у лекцији учити, односно резимирати обрађено на крају часа
- Храбривати дете, подстицати га и хвалити и за најмање успехе
- Прихватити чињеницу да ученик има проблем и не покушавати да га “лечите” јер то није болест
- Прилагодити временски распоред рада учениковим могућностима
- Остварити што бољу сарадњу са родитељима

- По потреби, повремено му дати лакше задатке које може успешно да реши
- Делити инструкције/задатке на мање групе/ информација како би ученик могао да испрати захтев(е)
- Показати разумевање за ученикове тешкоће у раду
- Истицати добра постигнућа ученика у другим подручјима
- Неопходно је у раду бити доследан, стрпљив и упоран
- Важно је стално радити на утврђивању нивоа знања и усвојености вештина

- **Смањити ,,непотребно" преписивање!**
- **Писати читким рукописом на табли, употребљавајући креде у боји**
- **На табли кредама у боји означити делове које ученик треба да препише**
- **Продужити време рада/писања/преписивања**
- **Повећати величину слова код текстова за читање и у проверама знања**
- **Заједно са родитељем и дететом одабрати свеску и средство за писање које детету највише одговара**

- **Материјала (садржај, језик, величина слова, јасност, прегледност, читљивост, проред)**
- **Користити различите начине испитивања и оцењивања (избећи или смањити потребу за читањем/писањем, не оцењивати рукопис него садржај одговора)**
- **Наглашавати важност уредности рукописа, али**
- **Не критиковати кад не може боље**
- **Вежбати фину моторику – сецкање, мешење, лепљење, гњечење, боцкање, низање, обликовање...**

ШТА ТРЕБА ИЗБЕГАВАТИ:

1. Терати дете да гласно чита пред целим одељењем ако то не жели
2. Упоређивати га са другом децом, наглашавајући његове (не) могућности
3. Задати му велике домаће задатке и додатне вежбе (посебно не преписивање)
4. ,,Зацрвенети" му писмени рад негативним примедбама и исправљати грешаке

5. Стално тражити од ученика да пише уредније (иако се јако труди и рукопис је читљив)
6. Мислити да свакодневни дрил решава тешкоће у читању и писању
7. Дозволити да ученик услед потешкоћа у читању и писању поверује да није довољно паметан и изгради лошу слику о себи...

- **ЖИВОТ НАМ ВРАЋА САМО ОНО ШТО МИ ДРУГИМА ДАЈЕМО. (Иво Андрић)**